

HUMBOLDT-VIADRINA
Governance Platform

Έκθεση με θέμα την καλή μεταφορά πρακτικής Ελλάδας-Γερμανίας

Το *Energiewende* ως μέσον ενίσχυσης των τοπικών κοινοτήτων στην Ελλάδα

Πίνακας περιεχομένων

Πρόλογος	4
Η ενεργειακή μετάβαση ως μια στρατηγική για την Ευρώπη	5
Η ενεργειακή πολιτική στο πλαίσιο της κρίσης – καινοτομία και διαρθρωτική αλλαγή	5
Η ενεργειακή μετάβαση στην Γερμανία και στην Ελλάδα	6
Καλές πρακτικές για την ενεργειακή μετάβαση σε τοπικό επίπεδο	7
1. Τεχνολογικές καινοτομίες	8
2. Κοινωνικές καινοτομίες	9
3. Διακυβερνητικές καινοτομίες	11
Το μέλλον της ενεργειακής μετάβασης στην Θεσσαλονίκη	13
1. Ενθάρρυνση των πολιτών για την ενεργειακή μετάβαση	13
2. Καινοτόμα μοντέλα χρηματοδότησης για την ενεργειακή απόδοση στην Ελλάδα	14
Συμπεράσματα	15

Πρόλογος

Αυτή η έκθεση είναι το αποτέλεσμα ενός θεματικού εργαστηρίου περί της ενεργειακής μετάβασης σε τοπικό επίπεδο, οργανωμένου υπό την πλατφόρμα διακυβέρνησης της HUMBOLDT-VIADRINA μαζί με το Παρατηρητήριο για την Κοινωνία των Πολιτών της Κεντρικής Μακεδονίας και με την φιλική υποστήριξη του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου. Έχοντας σαν στόχο την παράδοση ανθεκτικών επενδυτικών ιδεών για μέτρα ενεργειακής απόδοσης που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν στον Δήμο Θεσσαλονίκης, τα παραδείγματα καλής πρακτικής και οι σχετικές πολιτικές εξελίξεις και προκλήσεις στην Ελλάδα και την Γερμανία αναλύθηκαν και συζητήθηκαν από τους βασικούς τοπικούς φορείς. Η εκδήλωση πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη, στις 13-14 Ιουνίου 2016.

Τα Εργαστήρια Know-How σχετικά με την Μεταφορά βοήθησαν στην ανταλλαγή γνώσεων και προοπτικών που αφορούν στον σχεδιασμό των δραστηριοτήτων για την τοπική κοινωνία της Θεσσαλονίκης. Η εκδήλωση είχε ως αποτέλεσμα την σκιαγράφιση δύο πρωτοβουλιών για την προώθηση της ενεργειακής απόδοσης στην Θεσσαλονίκη: μια πλατφόρμα παροχής συμβουλών προς τους πολίτες και την δημιουργία συνεταιρισμών ενεργειακής απόδοσης για τον τουριστικό τομέα. Τα έργα θα πρέπει να υλοποιηθούν βάσει της Ελληνο-Γερμανικής συνεργασίας και να συμπεριλαμβάνουν μια ποικιλία τοπικών φορέων με σκοπό την ένταξή τους στο πλαίσιο αυτών των δραστηριοτήτων. Το πρόγραμμα υποστηρίχθηκε από το Ομοσπονδιακό Υπουργείο Εξωτερικών της Γερμανίας.

Η ενεργειακή μετάβαση ως μια στρατηγική για την Ευρώπη

Η ενεργειακή πολιτική συνδέεται στενά με την κλιματική αλλαγή. Είναι η σχετική με το διοξείδιο του άνθρακα ενέργεια αυτή που συμβάλλει κατά κύριο λόγο στις παγκόσμιες εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου. Έτσι, οι στρατηγικές πρόληψης μιας περαιτέρω προόδου της κλιματικής αλλαγής έχουν δυο πτυχές. Πρώτον, η ελάττωση της παραγωγής ενέργειας από συμβατικές πηγές από την πλευρά της προσφοράς, ενώ από την πλευρά της ζήτησης – η μείωση της κατανάλωσης ενέργειας μέσω βελτίωσης της ενεργειακής απόδοσης των υποδομών, τις τεχνολογίες εξοικονόμησης ενέργειας καθώς και τις ατομικές συνήθειες. Έτσι, η ενεργειακή πολιτική έχει γίνει ένα από τα βασικά στοιχεία της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Οι βασικοί στόχοι της ενεργειακής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι: η εξασφάλιση ενεργειακού ανεφοδιασμού, ανταγωνιστικού περιβάλλοντος για τους παραγωγούς ενέργειας το οποίο να εξασφαλίζει προσιτές τιμές και βιώσιμη κατανάλωση ενέργειας μέσω της μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, της ρύπανσης και της εξάρτησης από τα ορυκτά καύσιμα. Επιπλέον, η εξάρτηση της ΕΕ από τις εισαγωγές ενέργειας, η οποία υπερβαίνει το 50 % της ενεργειακής κατανάλωσης¹, καθιστά επιτακτική την εύρεση νέων και καινοτόμων λύσεων. Για να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί στα πλαίσια μιας συναφούς μακροπρόθεσμης στρατηγικής, η ΕΕ έχει διατυπώσει μελλοντικούς στόχους για το 2020, 2030 και το 2050².

Η συντομότερη προοπτική στοχεύει στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά τουλάχιστον 20%, αύξηση του μεριδίου των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας σε ποσοστό τουλάχιστον του 20% της κατανάλωσης, και την επίτευξη εξοικονόμησης ενέργειας κατά 20% ή περισσότερο μέχρι το 2020. Για να επιτευχθούν οι στόχοι, τέθηκαν πέντε προτεραιότητες: να γίνει η Ευρώπη πιο αποδοτική ενεργειακά μέσω της επιτάχυνσης των επενδύσεων σε αποδοτικά κτίρια, προϊόντα και μεταφορές· να οικοδομηθεί μια πανευρωπαϊκή αγορά ενέργειας· να προστατευτούν τα δικαιώματα

των καταναλωτών και να επιτευχθεί υψηλών προτύπων ασφάλεια στον τομέα της ενέργειας· να εφαρμοστεί το Στρατηγικό Σχέδιο Ενεργειακών Τεχνολογιών – η στρατηγική της ΕΕ για την επιτάχυνση της ανάπτυξης και της εγκατάστασης των τεχνολογιών χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα και να συνεχιστούν οι καλές σχέσεις με τους εξωτερικούς προμηθευτές ενέργειας και με τις χώρες διαμετακόμισης ενέργειας προς την ΕΕ³. Οι στόχοι για το 2030 και το 2050 αποτελούν μια συνέχιση του πλαισίου για το κλίμα και την ενέργεια, θέτοντας πιο προηγμένα ορόσημα προόδου καθώς και πολιτικές για την υλοποίηση του Ενεργειακού Χάρτη Πορείας 2050, με μακροπρόθεσμο στόχο την μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 80–95 % σε σύγκριση με τα επίπεδα του 1990⁴.

Η ενεργειακή πολιτική στο πλαίσιο της κρίσης – καινοτομία και διαρθρωτική αλλαγή

Οι οικονομικές προκλήσεις από τη μία πλευρά και οι κοινωνικές και περιβαλλοντικές δεσμεύσεις από την άλλη πλευρά δημιουργούν την επείγουσα ανάγκη ανάπτυξης μιας κοινωνικά υπεύθυνης ανταγωνιστικότητας. Έτσι, μετά από την πολιτική για την αειφόρο ανάπτυξη, έχει εισαχθεί η έννοια της πράσινης ανάπτυξης. Η πράσινη ανάπτυξη είναι ένα εννοιολογικό πλαίσιο για την εναρμόνιση της «οικονομικής ανάπτυξης με την περιβαλλοντική βιωσιμότητα, βελτιώνοντας συνάμα την οικολογική αποτελεσματικότητα της οικονομικής ανάπτυξης και ενισχύοντας την συνέργεια μεταξύ περιβάλλοντος και οικονομίας»⁵. Πλήθος ορισμών της πράσινης ανάπτυξης αναφέρουν την περιβαλλοντικώς βιώσιμη οικονομική πρόοδο ως μέσο για την προώθηση και ανάπτυξη χαμηλών εκπομπών άνθρακα χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς, τις φυσικές πηγές που παρέχουν

1 Η ΕΕ εξαρτόταν κατά 53 % από τις εισαγωγές ενέργειας το 2014, Energy News, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 4 Φεβρουαρίου 2016 <https://ec.europa.eu/energy/en/news/eu-53-dependent-energy-imports-2014>

2 Ενεργειακή Στρατηγική. Επισκόπηση. Ενεργειακά Θέματα, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/energy-strategy>

3 Το κλίμα & το πακέτο ενέργειας του 2020, Κλιματική Δράση, Δράση της ΕΕ, Στρατηγικές 2020, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/energy-strategy/2020-energy-strategy>

4 Η ενεργειακή στρατηγική για το 2050, Θέματα Ενέργειας, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/energy-strategy/2050-energy-strategy>

5 Πράσινη ανάπτυξη, Πλατφόρμα Γνώσης Βιώσιμης Ανάπτυξης, Ηνωμένα Έθνη, Τμήμα Οικονομικών και Κοινωνικών Υποθέσεων, <https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?menu=1447>

πόρους και περιβαλλοντικές υπηρεσίες, την αποδοτικότητα στην χρήση των φυσικών πόρων, την κλιματικά και περιβαλλοντικά βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη⁶. Ιδίως στο πλαίσιο των πρόσφατων οικονομικών κρίσεων, αναζητούνται νέα κοινωνικο-οικονομικά μοντέλα. Στην πραγματικότητα, η πράσινη ανάπτυξη αποτελεί επίσης τμήμα της στρατηγικής EUROPE2020 της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία προβάλλει τρεις αλληλοενισχυόμενες προτεραιότητες: έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη⁷. Εκφράζεται η ελπίδα ότι όταν συνδυαστεί με άλλες προσπάθειες, η πράσινη ανάπτυξη θα βοηθήσει την ΕΕ να καταστεί μια έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς οικονομία με υψηλά επίπεδα απασχόλησης, παραγωγικότητας και κοινωνικής συνοχής⁸. Επιπλέον, η ανάπτυξη νέων τομέων της βιομηχανίας που συνδέονται με τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, καθώς και με την ενεργειακή αποδοτικότητα πιστεύεται ότι είναι σε θέση να προσφέρει υψηλής ποιότητας θέσεις εργασίας με έναν αποκεντρωμένο τρόπο, αποκαταστήνοντας τις τοπικές οικονομίες και βελτιώνοντας τις συνθήκες διαβίωσης των τοπικών κοινοτήτων.

Η ενεργειακή μετάβαση στη Γερμανία και στην Ελλάδα

Η Γερμανία κατέχει μια πολύ σαφή κατεύθυνση πολιτικής προς το κυρίως σχέδιό της, το έργο *Energiewende* – ενεργειακή μετάβαση, που υποδεικνύεται από το Masterplan το οποίο περιγράφεται με την έννοια του Ενεργειακού Σκεπτικού του 2010 (*Energiekonzept 2010*). Σύμφωνα με το σχέδιο, το έτος 2050 το 80% της χρήσης ηλεκτρικής ενέργειας θα πρέπει να καλύπτεται από τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Επιπλέον, η κατανάλωση ενέργειας θα πρέπει να μειωθεί κατά το ήμισυ σε σύγκριση με το 2008. Τελευταίο, αλλά όχι λιγότερο σημαντικό, η σταδιακή κατάργηση της πυρηνικής ενέργειας έχει προγραμματιστεί να ολοκληρωθεί το 2022⁹. Η μακροπρόθεσμη προο-

πτική αντανακλά την πολυπλοκότητα αυτής της επιχείρησης. Παρ' όλα αυτά, τα πρώτα βήματα προς την κατεύθυνση αυτή είναι ήδη ορατά σήμερα. Το ένα τρίτο της ηλεκτρικής ενέργειας που παράγεται στη Γερμανία προέρχεται από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (κυρίως αιολική και ηλιακή ενέργεια). Η αποβολή των βλαβερών αερίων του θερμοκηπίου μειώθηκε σχεδόν κατά 25 % μεταξύ 1990 και 2012. Εκτιμάται επίσης ότι μέχρι το 2050 περισσότερες από 200.000 νέες θέσεις εργασίας θα δημιουργηθούν στον τομέα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και μόνο¹⁰. Αυτά τα απτά αποτελέσματα της ενεργειακής μετάβασης είναι δυνατόν να επιτευχθούν μέσα σε ένα νομικό πλαίσιο και μέσω των δημοσίων κινήτρων προώθησης της εφαρμογής τους. Θέτοντας ως προτεραιότητα την τροφοδοσία των ανανεώσιμων πηγών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας και με εγγυημένες τιμές, ο Νόμος περί Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας, του 2000, (*Erneuerbare-Energien-Gesetz, EEG*) επέτρεψε την ανάπτυξη του τομέα της πράσινης αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας.

Οι τελευταίες τροποποιήσεις του 2014 ενθαρρύνουν την περαιτέρω ενσωμάτωση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην ομοσπονδιακή αγορά ενέργειας¹¹. Η ενεργειακή μετάβαση στη Γερμανία δεν θα ήταν επιτυχής χωρίς τη συμμετοχή των πολιτών. Η δημόσια στήριξη των πολιτικών και των επενδύσεων αρχίζει ήδη στο επίπεδο του σχεδιασμού. Η εμπλοκή των δημοτικών αρχών παίζει επίσης σημαντικό ρόλο στην ενδυνάμωση των πολιτών. Ως εκ τούτου, η αποδοχή για την ενεργειακή μετάβαση, μέσα στην γερμανική κοινωνία, είναι υψηλή. Ήδη το 43 % της πράσινης ενέργειας προέρχεται από τους πολίτες (*prosumers*) – όχι μόνο από τα νοικοκυριά με μικρο-εγκαταστάσεις, αλλά και από συνεταιρισμούς ενέργειας ή επενδύσεις πολιτών σε δημόσια κτίρια¹². Αυτή η «ενέργεια των πολιτών» όχι μόνο συμβάλλει άμεσα στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, αλλά και ενισχύει τον εκδημοκρατισμό της ενεργειακής πολιτικής εν γένει.

6 Ibidem.

7 EUROPE 2020. Μια στρατηγική για έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη. Ανακοίνωση της Επιτροπής, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες, 3.3.2010, COM(2010) 2020 τελικό, σ. 5.

8 Ευρώπη 2020, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm

9 Bilanz zur Energiewende 2015, Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, Βερολίνο, Φεβρουάριος 2015, σ. 2, https://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2015/03/2015-03-23-bilanz-energiewende-2015.pdf?__blob=publicationFile&v=1

10 Ενέργεια του μέλλοντος. Μια συνολική στρατηγική για την ενεργειακή μετάβαση, Ομοσπονδιακό Υπουργείο Οικονομίας και Ενέργειας, www.bmwi.de/EN/Topics/Energy/Energy-Transition/overall-strategy.html

11 Bilanz zur Energiewende 2015, op. cit., σ. 3, https://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2015/03/2015-03-23-bilanz-energiewende-2015.pdf?__blob=publicationFile&v=1

12 Energiewende ist Bürgerwende, Agentur für Erneuerbare Energien, <https://www.unendlich-viel-energie.de/themen/akzeptanz-erneuerbarer-buergerbeteiligung/energiewende-ist-buergerwende>

Παρά τις ιδανικές συνθήκες για την ανάπτυξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, όπως η αιολική, η υδραυλική ή η ηλιακή ενέργεια, το ελληνικό ενεργειακό μείγμα εξαρτάται από το αργό πετρέλαιο και τα στερεά καύσιμα¹³. Το πρώτο καθεστώς στήριξης για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στην Ελλάδα ξεκίνησε ήδη στη δεκαετία του 1990 ως υποχρέωση της αγοράς επί του φορέα εκμετάλλευσης του δικτύου και ρύθμισε τα τιμολόγια τροφοδότησης (FiTs) για την αγορά των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Δεύτερο βήμα προς μια πιο πράσινη κατανάλωση ενέργειας στην Ελλάδα ήταν η επέκταση του φωτοβολταϊκού τομέα (PV) μέσω της απλοποίησης των διαδικασιών αδειοδότησης για το 2010. Αλλά αυτή η «ηλιακή έκρηξη» υπερθέρμανε την αγορά, αφήνοντας τον Ειδικό Λογαριασμό για τις Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας – εκ του οποίου πληρώνονται οι παραγωγοί πράσινης ενέργειας για την προσφορά τους – σε κατάσταση ελλείμματος, κάτι που ανάγκασε την κυβέρνηση να ενεργήσει για την αποκατάσταση της ρευστότητας. Πρόσφατες εξελίξεις για την ενίσχυση της αυτο-κατανάλωσης ηλιακής ενέργειας με φωτοβολταϊκά συστήματα στέγης και εδάφους επιτρέπει σε κυβερνητικούς και μη-κυβερνητικούς μη-κερδοσκοπικούς οργανισμούς (π.χ. νοσοκομεία, σχολεία, πανεπιστήμια) να εγκαταστήσουν φωτοβολταϊκά ισχύος έως και 500 kWp για την κάλυψη των αναγκών τους σε ηλεκτρική ενέργεια. Η Ελληνική Κυβέρνηση ανακοίνωσε επίσης δημόσιες διαβουλεύσεις στις αρχές του 2016 με στόχο ένα νέο εθνικό καθεστώς στήριξης, με προοπτική την ολοκλήρωση του στόχου του 40% ανανεώσιμης ηλεκτρικής ενέργειας μέχρι το 2020¹⁴. Η οικονομική και πολιτική αναταραχή που παρουσιάζει η Ελλάδα κατά τα τελευταία

χρόνια αποτέλεσε ένα προφανές εμπόδιο για τον σχεδιασμό μιας συνεκτικής και μακροπρόθεσμης ενεργειακής μετάβασης και σταδιακής κατάργησης της χρήσεως λιγνίτη και το αργού πετρελαίου.

Η ενεργειακή φτώχεια ως μια ιδιαίτερη πρόκληση

Στον απόηχο της χρηματοπιστωτικής κρίσης, νέα προβλήματα της ενεργειακής πολιτικής είχαν συσσωρευτεί στην Ελλάδα. Κατά τη διάρκεια της οικονομικής ύφεσης, την περίοδο 2008 – 2013, παρατηρήθηκε σημαντική μείωση της τελικής κατανάλωσης ενέργειας, κάτι που συνεπάγεται σταδιακή μείωση της τελικής κατανάλωσης ενέργειας κατά 30%. Από το 2000 έως το 2013, η τελική κατανάλωση ενέργειας στα νοικοκυριά μειώθηκε κατά 16%, κάτι το οποίο έκανε τα νοικοκυριά να είναι τα πρώτα που υπέστησαν τις συνέπειες της οικονομικής ύφεσης στην τελική κατανάλωση ενέργειας¹⁵. Η ενεργειακή φτώχεια και η σημαντική επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης των πολιτών συνέβαλαν σε ένα ειδικό πλαίσιο της ελληνικής κρίσης. Σύμφωνα με τις τελευταίες έρευνες, το 58% των ελληνικών νοικοκυριών είναι ενεργειακά φτωχά. Ως αποτέλεσμα της ύφεσης, το 75% των ελληνικών νοικοκυριών έχει μειώσει την αγορά άλλων προϊόντων πρώτης ανάγκης υπέρ των ενεργειακών αναγκών. Παρά την εφαρμογή ειδικών τιμολογίων για τα νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος ώστε να ικανοποιηθούν οι ανάγκες σε ενέργεια και θέρμανση, η ελληνική ενεργειακή πολιτική θεωρείται ότι είναι ανεπαρκής στην αντιμετώπιση των ζητημάτων της ενεργειακής φτώχειας, μιάς και εστιάζει κυρίως στις βραχυπρόθεσμες και όχι μόνιμες λύσεις¹⁶.

Καλές πρακτικές για την ενεργειακή μετάβαση σε τοπικό επίπεδο

Οι ευρωπαϊκές στρατηγικές τονίζουν γενικούς στόχους που πρέπει να επιτευχθούν, προσφέροντας χρηματοοικονομικά εργαλεία και τεχνική βοήθεια για την υλοποίηση συγκεκριμένων έργων. Σε εθνικό επίπεδο, οι στρατηγικές περί της ενεργειακής μετάβασης διαφέ-

13 Εκθέσεις Χωρών 2014: Ελλάδα, Ενέργεια, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2014_countryreports_greece.pdf

14 Βασισμένο στο: Η εξέλιξη των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ) στην Ελλάδα: Μια Σύνοψη του Νομοθετικού Πλαισίου, Ενεργειακή Μετάβασης. Το γερμανικό Energiewende, Heinrich-Böll-Stiftung, 8 Jun 2016, <http://energytransition.de/2016/06/the-evolution-of-renewable-energy-sources-res-in-greece-a-synopsis-of-the-legal-framework>

15 Μ Ιατρίδης, Φ. Καραμάνη, το 2015, Οι τάσεις για την Ενεργειακή Απόδοση και τις πολιτικές στην Ελλάδα, Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών και Εξοικονόμησης Ενέργειας (ΚΑΠΕ), σελ. 6.

16 Λ. Παράδα, Δ. Καλιαμπάκος, 2016, Μέτρηση της ενεργειακής φτώχειας στην Ελλάδα, Ενεργειακή Πολιτική, Τόμος 94, Ιούλιος 2016, σελίδες 157 – 165.

ρουν και αντιστοιχούν στις ανάγκες και τους πόρους της συγκεκριμένης χώρας. Προσθέτοντας πολιτικές και οικονομικές πτυχές συγκεκριμένων εθνικών πολιτικών, η πρόοδος της ενεργειακής μετάβασης ποικίλλει μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ. Ευτυχώς, οι καλές πρακτικές που εφαρμόζονται και αφορούν στο τοπικό επίπεδο μπορούν να βρεθούν σε όλη την Ευρώπη. Οι εν λόγω επενδύσεις έχουν τη δυνατότητα να βελτιώσουν τις συνθήκες διαβίωσης και να αποδείξουν την σημασία της ενεργειακής απόδοσης, καθώς και την βιωσιμότητα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας για τις στρατηγικές της τοπικής ανάπτυξης. Επιπλέον, η ενεργειακή μετάβαση δεν αναφέρεται μόνο σε έργα υποδομής αλλά επίσης μπορεί να έχει κοινωνικές επιπτώσεις που να εκδηλώνονται στην ενίσχυση των πρακτικών διακυβέρνησης και στην αποκατάσταση των τοπικών κοινοτήτων με τη συμμετοχή και την κοινωνική δέσμευση στην ενεργειακή πολιτική και τις επενδύσεις. Υπάρχουν παραδείγματα καλής πρακτικής στην Ελλάδα και στη Γερμανία, που αποδεικνύουν πως η ενεργειακή μετάβαση μπορεί να είναι ένα επιτυχημένο έργο, αν ξεκινήσει και υλοποιείται μέσω μιας προσέγγισης από κάτω προς τα πάνω.

1. Τεχνολογικές καινοτομίες

Η Θεσσαλονίκη είναι μια πόλη η οποία προσεγγίζει ενεργά τις προκλήσεις της ενεργειακής μετάβασης. Τα οικονομικά πλεονεκτήματα των μέτρων ενεργειακής απόδοσης και των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας είναι μια σημαντική πτυχή των δημοτικών πολιτικών και της τοπικής διακυβέρνησης. Η Θεσσαλονίκη αντιμετωπίζει πολλές προκλήσεις και έχει πολλές ευκαιρίες που προκύπτουν από τις συγκεκριμένες υποδομές και την θέση στην οποία βρίσκεται.

Οι βασικοί επενδυτικοί τομείς επικεντρώνονται στην ενεργειακή αναβάθμιση δημοτικών κτιρίων, σχολείων και αθλητικών εγκαταστάσεων, στο πρασίνισμα των στεγών δημοσίων κτιρίων και στην βιοκλιματική αναβάθμιση των δημοσίων χώρων, συμπεριλαμβανομένης της βελτίωσης της αποτελεσματικότητας των δημοτικών παρεμβάσεων στις μεταφορές και τον φωτισμό της πόλης. Παρά το ξέσπασμα της κρίσης, η πόλη κατόρθωσε να εφαρμόσει μέτρα ενεργειακής μετάβασης, όπως η βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης του συστήματος φωτισμού των δρόμων και η ανάπτυξη εγκαταστάσεων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας σε δημόσια σχολεία.

LED φωτισμός πόλεως¹⁷

Υπάρχουν 19.000 λαμπτήρες δρόμου στη Θεσσαλονίκη, με 340χλμ. εναέριων και υπόγειων δικτύων. Το σύστημα φωτισμού της πόλης αποτελούταν από κίτρινους λαμπτήρες νατρίου και λαμπτήρες αλογονιδίων. Δημιουργούσαν καλά αποτελέσματα σε χρωματική απόδοση και σε ποιότητα φωτισμού, αλλά δεν υπήρχε καμία πρόοδος στη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας. Νέες επενδύσεις στον τομέα του φωτισμού των δρόμων ήταν προτεραιότητα για τον δήμο καθώς λόγω της παλαιότητας των υποδομών προκαλούνταν συχνά δυσλειτουργίες και επίσης οι παλιές τεχνολογίες συνέβαλαν στη σημαντική αύξηση της κατανάλωσης ενέργειας. Μιας και η Θεσσαλονίκη βιώνει μεγάλη κυκλοφορική συμφόρηση, ο φωτισμός των δρόμων έχει επίσης ιδιαίτερη σημασία για την γενική ασφάλεια. Έτσι, η ποιότητα του φωτισμού απαιτούσε επενδύσεις για τη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας, την βελτίωση των επιδόσεων και την παρακολούθηση των επιπτώσεων στο τοπικό περιβάλλον. Αυτό κατέστη δυνατό με την αντικατάσταση του παραδοσιακού φωτισμού των δρόμων με τεχνολογία LED. Οι λαμπτήρες LED χαρακτηρίζονται από υψηλή απόδοση και μεγάλη διάρκεια ζωής ενώ διατηρούν σε χαμηλά επίπεδα την κατανάλωση ενέργειας και οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις είναι ελάχιστες.

Το έργο ξεκίνησε το 2012 με την υποστήριξη του προγράμματος JESSICA – Κοινή Ευρωπαϊκή Υποστήριξη για Βιώσιμες Επενδύσεις σε Αστικές Περιοχές, μια πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, που αναπτύχθηκε σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ και το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Ανάπτυξης (CEB) για την υποστήριξη της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης και των αναγεννήσεων¹⁸. Άλλες δαπάνες καλύφθηκαν από εμπορικά δάνεια και από τα ίδια τα κεφάλαια του δήμου.

Το έργο προβλέπει την αντικατάσταση των 2.300 παλαιών φωτιστικών με λαμπτήρες LED σε 36 κεντρικές λεωφό-

17 Βασισμένο σε μια παρουσίαση που εξεδόθη κατά τη διάρκεια του «Energiewende ως μέσο για την ενίσχυση των τοπικών κοινοτήτων στην Ελλάδα» που πραγματοποιήθηκε στις 13 – 14 Ιουνίου 2016 στην Θεσσαλονίκη – «Η ανανέωση του φωτισμού των οδών και η εξοικονόμηση ενέργειας στην Θεσσαλονίκη» του Δημήτρη ΚΑΤΗΡΤΖΟΓΛΟΥ, Ηλεκτρολόγου Μηχανικού, Τμήμα Φωτισμού Οδών, Δήμος Θεσσαλονίκης.

18 JESSICA: Κοινή Ευρωπαϊκή Υποστήριξη για Βιώσιμες Επενδύσεις σε Αστικές Περιοχές, Περιφερειακή Πολιτική – InfoRegio, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/special-support-instruments/jessica/#1

ρους και δρόμους της πόλης καθώς και ανακαίνιση του δικτύου φωτισμού με την κατασκευή νέων υπόγειων δικτύων, νέων μεταλλικών κολώνων και την τοποθέτηση 460 νέων φωτιστικών σωμάτων LED. Επιπλέον, θα υλοποιηθεί η εγκατάσταση ενός συστήματος ελέγχου της διαχείρισης του φωτισμού της πόλεως. Όταν ολοκληρωθεί, το έργο θα πρέπει όχι μόνο να οδηγήσει σε μείωση της κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας κατά 50–60% και στην βελτίωση του ενεργειακού αποτυπώματος της πόλης, αλλά και στην βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των πολιτών μέσω της αναβάθμισης των συνθηκών ασφάλειας για τους πεζούς και τα οχήματα, τη μείωση των ατυχημάτων και της εγκληματικότητας και την ενίσχυση των πολιτιστικών αξιοθεάτων της πόλης, στοιχείο πολύ σημαντικό για τον τομέα του τοπικού τουρισμού.

Φωτοβολταϊκά στις στέγες των δημοσίων σχολείων¹⁹

Τα δημόσια κτίρια είναι μια πολύτιμη πηγή για κάθε δήμο, αλλά είναι απαραίτητη η σωστή συντήρηση για τη λειτουργία τους. Τα σχολεία αποτελούν μια παράξενη περίπτωση, όχι μόνο λόγω των, κατά κύριο λόγο, εκπαιδευτικών στόχων τους, αλλά και λόγω των διαφόρων λειτουργιών τους για τις τοπικές κοινωνίες ως σημεία συνάντησης και ημερησίας φροντίδας για τα παιδιά. Στην Θεσσαλονίκη εγκρίθηκε η εγκατάσταση φωτοβολταϊκών σε 50 σχολεία, στις στέγες (34 κτίρια) και σε ταράτσες (16 κτίρια). Το έργο ξεκίνησε τον Οκτώβριο του 2015 με στόχο τη συνολική αποτελεσματικότητα της εγκατάστασης να είναι του ύψους των 490 kWp. Επετεύχθη ειδική συμφωνία με τη Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ), καθώς και μια άλλη για την σύνδεση με το δίκτυο. Η διάρκεια της σύμβασης ορίστηκε για 32 χρόνια με μια καθιερωμένη τιμή για την παραγόμενη ηλεκτρική ενέργεια. Εντός των πρώτων 6 μηνών λειτουργίας η ενέργεια που παράχθηκε από φωτοβολταϊκές εγκαταστάσεις σε σχολεία υπερέβη τα 210 MWh, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα τα καθαρά έσοδα να ανέλθουν στα 24.450 ευρώ. Εντός των πρώτων μηνών της λειτουργίας, η ενέργεια που παράγεται από τις σχολικές εγκαταστάσεις θα είναι αρκετή για να τροφοδοτήσει 1.637 υπολογιστές για 1 χρόνο ή να λειτουργήσει μια τηλεόραση για 1.477.829 ώρες. Επιπλέον, επιτεύχθηκαν οικολογικά

αποτελέσματα εξ' αιτίας του σημαντικού περιορισμού της εκπομπής αερίων του θερμοκηπίου – η ποσότητα αερίων ισοδυναμούσε με το σύνολο των ρύπων θερμοκηπίου που εκπέμπουν 78 επιβατικά αυτοκίνητα μέσα σε διάστημα άνω του ενός έτους.

2. Κοινωνικές καινοτομίες

Η ενεργειακή μετάβαση δεν γίνεται μόνο για την τεχνολογική πρόοδο – στηρίζεται επίσης σε μεγάλο βαθμό και στους ανθρώπους, τις συνήθειες και τις συμπεριφορές τους. Η στάση απέναντι στην χρήση της ενέργειας αντανακλά τα πρότυπα κατανάλωσης και την βούληση να αλλάξουν αυτά. Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση της Γερμανίας ενθαρρύνει έντονα τους πολίτες στις προσπάθειές τους για την πρόσβαση σε μια καθαρή και φθηνή μορφή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές. Η αυτο-οργάνωση και η κίνηση prosumer απολαμβάνουν την υποστήριξη, η οποία αντανακλάται από το ευνοϊκό νομικό πλαίσιο και τα οικονομικά κίνητρα για μια προς-τα-επάνω μετατροπή της κατανάλωσης ενέργειας και της παραγωγής. Οι συνθήκες αυτές επηρεάζουν όχι μόνο τις συμπεριφορές των ανθρώπων, αλλά και τον τρόπο ζωής και τις σχέσεις τους με τις τοπικές κοινότητες, στις οποίες ζουν. Η δημοκρατική λήψη αποφάσεων, η διαφάνεια της πολιτικής δέσμευσης και η οικοδόμηση εμπιστοσύνης είναι επίσης στοιχεία της επιτυχούς ενεργειακής μετάβασης.

Συνεταιρισμοί ενεργειακής απόδοσης

Οι συνεταιρισμοί ενέργειας είναι ένας αναπτυσσόμενος τομέας στη Γερμανία. Όλο και περισσότεροι πολίτες οργανώνονται για την παραγωγή και την διανομή καθαρής και φθηνής ενέργειας σε τοπικό επίπεδο. Η κίνηση είναι επίσης δυναμική λόγω της κρατικής στήριξης μιας και η ομοσπονδιακή ενεργειακή πολιτική για την προώθηση της ενεργειακής μετάβασης χωλαίνει στον τομέα της πολιτικής δέσμευσης και στην αυτο-οργάνωση. Με βάση αυτές τις θετικές εμπειρίες προέκυψε μια νέα ιδέα. Η ενεργειακή απόδοση είναι ο δεύτερος πυλώνας της ενεργειακής μετάβασης και ως τέτοια πρέπει επίσης να χαιρεί επενδύσεων σε υποδομές διαφόρων κλιμακών.

¹⁹ Βασισμένο σε μια παρουσίαση που εξεδόθη κατά τη διάρκεια του «Energiewende ως μέσο για την ενίσχυση των τοπικών κοινοτήτων στην Ελλάδα» που πραγματοποιήθηκε στις 13–14 Ιουνίου 2016 στην Θεσσαλονίκη – «Εφαρμογή των ηλιακών πλαϊσίων στα σχολικά κτίρια της Θεσσαλονίκης», της Ιωάννας Τσικωτη, Μηχανολόγου Μηχανικού, Τμήμα Ενέργειας και Βιοκλιματικού Σχεδιασμού, Δήμος Θεσσαλονίκης.

Μέχρι τώρα δόθηκε έμφαση στην ανάπτυξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας ως άμεσο μέτρο για τον περιορισμό της ρύπανσης και των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Το δυναμικό της ενεργειακής απόδοσης δεν έχει ακόμη υλοποιηθεί πλήρως. Έτσι, χρηματοδοτούμενο από το Ομοσπονδιακό Υπουργείο Περιβάλλοντος, στο πλαίσιο της Εθνικής Πρωτοβουλίας Προστασίας του Κλίματος, ένα πιλοτικό σχέδιο για την δημιουργία περιφερειακών συνεταιρισμών ενεργειακής απόδοσης (Περιφερειακό EnergieEffizienz Genossenschaften, REEG) στους τρεις πιλοτικούς δήμους του Άαχεν, Berchtesgadener Land και Νόρντερστεντ έχει αναπτυχθεί από B.A.U.M. – την Γερμανική Ένωση Περιβαλλοντικής Διαχείρισης. Κύριος στόχος αυτών των συνεταιρισμών είναι η εφαρμογή μέτρων ενεργειακής απόδοσης στα δημοτικά ιδρύματα, στις επιχειρήσεις και στα νοικοκυριά σε συνεταιριστικές συνθήκες, δηλαδή χωρίς συμμετοχή τρίτων ή συμμετοχή χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Το σύνθημα του έργου REEG είναι «Από την περιοχή – για την περιοχή»²⁰.

Οι συνεταιρισμοί REEG λειτουργούν μέσω «Ταμείων Μέλλοντος», όπου το ιδιωτικό κεφάλαιο συγκεντρώνεται για την χρηματοδότηση μέτρων ενεργειακής απόδοσης σε εταιρείες, δημόσιους οργανισμούς ή σε ιδιωτικά νοικοκυριά. Με την ίδρυση ενός REEG όχι μόνο η χρηματοδότηση των ειδικά σχεδιασμένων μέτρων ενεργειακής απόδοσης είναι εξασφαλισμένη, αλλά παρέχεται και υποστήριξη στην διαβούλευση σχετικά με τις καλύτερες τεχνικές λύσεις, τους σχεδιασμούς και την υλοποίηση. Στη συνέχεια οι συνεταιρισμοί λαμβάνουν ένα μέρος που υπολογίζεται ως ένα ποσοστό του κόστους εξοικονόμησης άμεσης ενέργειας μετά την ολοκλήρωση της μετασκευής. Οι πελάτες απολαμβάνουν αμέσως μικρότερο ενεργειακό κόστος ενώ ταυτόχρονα πληρώνουν πίσω μέρος των δανείων προς τον συνεταιρισμό. Οι συνεταιρισμοί REEG λειτουργούν σε μη κερδοσκοπική βάση καλύπτοντας τα κόστη τους, τις περαιτέρω επενδύσεις και υπηρεσίες, όπως την παροχή συμβουλών, από τις προσόδους²¹.

Ανεξάρτητα μοντέλα παροχής συμβουλών και υποστήριξης

Το Κέντρο Καταναλωτών Βορείου Ρήνου-Βεστφαλίας (NRW Verbraucherzentrale) είναι ένας μη-κερδοσκοπικός οργανισμός που συγκεντρώνει 32 τοπικές οργανώσεις, οι οποίες λειτουργούν με γνώμονα τον καταναλωτή, όπως είναι οι επαγγελματικές ενώσεις, οι συνδικαλιστικές οργανώσεις και οι ΜΚΟ²².

Λειτουργεί από το 1958. Κύριος στόχος του Κέντρου είναι να εκπροσωπεί και να προστατεύει τα δικαιώματα των καταναλωτών. Τα κέντρα καταναλωτών είναι οι μόνες οργανώσεις στην Γερμανία με το δικαίωμα να παρέχουν εξωδικαστικές νομικές συμβουλές προς τους πολίτες, όχι μόνο στα μέλη τους. Τα 61 συμβουλευτικά κέντρα της περιοχής παρέχουν τις υπηρεσίες τους στους πολίτες και παρέχουν συμβουλές σχετικά με τη νομική και οικονομική προστασία των καταναλωτών όσον αφορά στα δάνεια, στην υγειονομική περίθαλψη, στα μέσα ενημέρωσης και τις τηλεπικοινωνίες, στην ασφάλιση, στα δικαιώματα μίσθωσης, την περιβαλλοντική συμβουλευτική, συμπεριλαμβανομένης της ενεργειακής απόδοσης και της βιώσιμης κατανάλωσης²³.

Ως ένας, κατά κύριο λόγο, χρηματοδοτούμενος από το δημόσιο, μη-κερδοσκοπικός οργανισμός (ανάλογα με την επιδότηση από το ομοσπονδιακό κράτος της Βόρειας Ρηνανίας-Βεστφαλίας, τις δημοτικές πληρωμές για τα τοπικά συμβουλευτικά κέντρα, τα κεφάλαια του έργου, τις δωρεές και τα δικά του έσοδα)²⁴ κερδίζει την αξιοπιστία του ως ανεξάρτητος και ουδέτερος σύμβουλος – ένα σημείο επαφής για την ολοκληρωμένη ενημέρωση και παροχή συμβουλών προς τους καταναλωτές.

20 Erste Regionale EnergieeffizienzGenossenschaft (REEG) nach dem Muster des B.A.U.M. Zukunftfonds ist handlungsfähig, Bundesdeutscher Arbeitskreis für Umweltbewusstes Management (B.A.U.M.) e. V., www.baumev.de/News/7982/ErsteRegionaleEnergieEffizienzGenossenschaftREEGnachdemMusterdesBAUMZukunftsfondsisthandlungsfhig.html

21 FAQ, Regionale EnergieEffizienzGenossenschaften REEG, www.reeg-info.de/FAQ_Allgemein.html

22 Mitgliedsverbände der Verbraucherzentrale Nordrhein-Westfalen, Verbraucherzentrale NRW, <https://www.verbraucherzentrale.nrw/Mitglieder>

23 Häufige Fragen, Verbraucherzentrale NRW, <https://www.verbraucherzentrale.nrw/Haeufige-Fragen>

24 Finanzierung, Verbraucherzentrale NRW, <https://www.verbraucherzentrale.nrw/link430201A.html>

Το τμήμα ενέργειας προσφέρει συμβουλές στα τιμολόγια της ηλεκτρικής ενέργειας και του φυσικού αερίου, στην εξοικονόμηση ενέργειας και στην ατομική διαβούλευση περί της ενέργειας. Οι συμβουλές αφορούν κυρίως στην καθοδήγηση σε ενεργητικό εκσυγχρονισμό, στην ηλιακή ενέργεια και στη διαβούλευση σχετικά με την πρόληψη της υγρασίας και της μούχλας στα κτίρια. Η τυπική διαδικασία συμβούλευσης αποτελείται από έλεγχο των κυρίων τμημάτων του κτιρίου (μόνωση θέρμανσης, εξαερισμός), επενδυτικές συστάσεις και συμβουλές για την επαρκή χρηματοδότηση.

Οι πιο σημαντικές πτυχές της δραστηριότητας του Κέντρου Καταναλωτή δεν αφορούν μόνο στην συμβούλευση. Η αποστολή του περιλαμβάνει επίσης την οικοδόμηση εμπιστοσύνης εντός των τοπικών κοινοτήτων που αναζητούν συμβουλές και η ευαισθητοποίηση σχετικά με τα προβλήματα καθώς και σχετικά με τις ευκόλως προσβάσιμες λύσεις σε αυτά. Χάρη στα μικρά αλλά αποτελεσματικά πρωτότυπα έργα και την προσέγγιση «από πόρτα σε πόρτα», η οποία εξασφαλίζει ατομικές συμβουλές, καθώς και στην πρόσωπο-με-πρόσωπο επαφή, έχει δημιουργηθεί μεγάλη αξιοπιστία. Από τη μία πλευρά, το Κέντρο Καταναλωτών είναι πολύ δραστήριο στο διαδίκτυο μέσω των κοινωνικών μέσων μαζικής ενημέρωσης και την διαδραστική ιστοσελίδα τους. Από την άλλη πλευρά, γίνεται επίσης χρήση των συμβατικών καναλιών επικοινωνίας, όπως τα δημόσια εργαστήρια ή τα περίπτερα σε ανοικτές τοπικές εκδηλώσεις. Για την βιωσιμότητα των δραστηριοτήτων του Κέντρου, έχουν δρομολογηθεί εκπαιδευτικά προγράμματα και δραστηριότητες, για παιδιά σχολικής ή νηπιακής ηλικίας, επάνω σε θέματα που σχετίζονται με την ενέργεια, όπως είναι η θέρμανση και η εξοικονόμηση ζεστού νερού.²⁵

Σύμφωνα με τις δημοσκοπήσεις που διεξάγονται για το Κέντρο, περισσότερο από το 90 τοις εκατό των ατόμων που γνωρίζουν σχετικά με το Κέντρο Verbraucherzentrale NRW το βαθμολογούν ως χρήσιμο και ικανό. Επιπλέον, από όλους όσους έλαβαν συμβουλές ενέργειας σχετικά με τις οικίες τους, το 60 % αποφάσισε να επενδύσει σε κάποιες εκ των λύσεων ενεργειακής απόδοσης που προτείνονται.

3. Διακυβερνητικές καινοτομίες

Η ενεργειακή μετάβαση είναι ένα ευρωπαϊκό πρόγραμμα, αλλά η επιτυχία της ξεκινά σε τοπικό επίπεδο. Η ικανότητα των δημοτικών αρχών να αντιδρούν αποτελεσματικά στις διαρθρωτικές αλλαγές των τοπικών οικονομιών και η συμμετοχή των τοπικών κοινοτήτων για την προώθηση της μείωσης της κατανάλωσης ενέργειας διαδραματίζουν βασικό ρόλο. Μια δίκαιη μετάβαση σε οικονομίες χαμηλών εκπομπών άνθρακα, οι οποίες ελαχιστοποιούν το κοινωνικό και οικονομικό κόστος των διαρθρωτικών προσαρμογών, είναι δυνατή με την πάροδο του χρόνου, αλλά θα πρέπει να εφαρμόζεται με διαφανή τρόπο, με απορρόφηση των κραδασμών της αβεβαιότητας και των ανησυχιών των τοπικών κοινωνιών. Σε όλη την Ευρώπη αναπτύσσονται πιλοτικά προγράμματα για μια διακυβέρνηση χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς και για τεκμηριωμένες πολιτικές, μεταξύ αυτών είναι και τα καινοτόμα προγράμματα στο Bottrop και στην Θεσσαλονίκη.

Bottrop InnovationCity Ruhr

Το Bottrop, μια πόλη 116.000 κατοίκων στη Δυτική Γερμανία, ήταν εγκατάσταση εξόρυξης για πάνω από 150 χρόνια. Το τελευταίο ορυχείο άνθρακα θα κλείσει το 2018. Η πόλη αντιμετωπίζει αναδυόμενες διαρθρωτικές προκλήσεις· 2.000 νέες θέσεις εργασίας πρέπει να δημιουργηθούν για να διασφαλιστεί η περαιτέρω ανάπτυξη των αστικών δομών καθώς και η οικονομική σταθερότητα. Με την έναρξη του έργου InnovationCity Ρουρ το 2010, το Bottrop υιοθέτησε ένα πειραματικό μοντέλο εύλογου μετασχηματισμού. Η πόλη έγινε ένα πραγματικό εργαστήριο για καινοτόμες αστικές λύσεις που αφορούν στην κλιματική αλλαγή και στον διαρθρωτικό μετασχηματισμό των βαρέως εκβιομηχανισμένων περιοχών. Το έργο InnovationCity απευθύνεται όχι μόνο στον εμπορικό τομέα αλλά και στους κατοίκους της περιοχής. Η ενεργειακή μετάβαση θα πρέπει να γίνει ένα εκ των κυρίων μέσων της επανανάπτυξης αυτής της τοπικής κοινότητας, από οικολογική, κοινωνική και οικονομική άποψη. Για να επιτευχθεί αυτό, τέθηκε σε εφαρμογή το Master σχέδιο προγράμματος του InnovationCity Ruhr, το οποίο προβλέπει μείωση κατά 50 % των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα στην πόλη από το 2020,

²⁵ Bildungsangebote, Verbraucherzentrale NRW, <https://www.verbraucherzentrale.nrw/bildungsangebote>

μέσω της μετατροπής των υφιστάμενων υποδομών και τη μείωση των εκπομπών ρύπων. Στην περιορισμένη πιλοτική περιοχή των 70.000 κατοίκων, στην καρδιά του Bottrop, ορίστηκε η «Αστική Ανάπλαση της Περιφέρειας» να είναι αυτή που θα συνεχίσει τα σχεδιαζόμενα μέτρα²⁶. Αναφέρονται 5 βασικοί τομείς αναβίωσης της πόλης: συντήρηση (συστηματική ενεργειακή ανακαίνιση των υφιστάμενων κτιρίων), έργο (μετασκευή των μη-συντηρούμενων αποθεμάτων με σκοπό την βελτίωση των συνθηκών εργασίας), κινητικότητα (μείωση των εκπομπών που σχετίζονται με την κυκλοφορία), ενέργεια (μέτρα για την ενίσχυση της ενεργειακής απόδοσης και την χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας) καθώς και οι δημόσιοι αστικοί χώροι διαχείρισης των υδάτων της πόλης²⁷. Μέχρι στιγμής έχουν αναπτυχθεί πάνω από 300 μεμονωμένα έργα στο πλαίσιο της InnovationCity Rour, συμπεριλαμβανομένων των επενδύσεων στον τομέα της στέγασης, της ενέργειας και των αστικών υποδομών, της κινητικότητας, των συμβουλευτικών υπηρεσιών, των εκστρατειών ευαισθητοποίησης και της ανάπτυξης της διεθνούς συνεργασίας²⁸.

Το έργο InnovationCity είναι μια δημόσια πολιτική καινοτομία στη Γερμανία, δεδομένου ότι αντιπροσωπεύει μια πειραματική και ολοκληρωμένη προσέγγιση για την ενεργειακή απόδοση και την αστική ανάπτυξη. Η μεθοδολογία του μπορεί να εφαρμοστεί δεδομένης της πολιτικής βούλησης και συνέπειας. Βασίζεται σε μια προσέγγιση Έρευνας και Ανάπτυξης των επιχειρήσεων αλλά υλοποιείται σε δημοτικό επίπεδο και σε μη κερδοσκοπική βάση. Το InnovationCity Ruhr είναι ένα έργο για τον πολίτη, με διαφανή καθεστώς συμμετοχής που ενισχύουν την συν-διαχείριση και την κοινωνική συμμετοχή στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Συλλέχτηκαν 20.000 υπογραφές πολιτών, υποστηρικτών του προγράμματος InnovationCity, πριν από την έναρξη της πρωτοβουλίας. Πραγματοποιήθηκαν δημόσια εργαστήρια στην πόλη με σκοπό την ανταλλαγή ιδεών και την άμεση πρόσβαση στους εμπειρογνώμονες, στους επιχειρηματίες και στις μη κερδοσκοπικές ενώσεις. Είναι επίσης δυνατή η υποβολή προτάσεων και ιδεών, που

αφορούν στο Διαχειριστικό Σχέδιο, online ή μέσω του τοπικού Κέντρου Πληροφόρησης και Συμβούλευσης.

Η ανθεκτική Θεσσαλονίκη

Η Θεσσαλονίκη επιλέχθηκε να συμμετάσχει στο έργο «100 Ανθεκτικές Πόλεις», μια πρωτοπορία του Ιδρύματος Ροκφέλερ. Η πρωτοβουλία αποσκοπεί στη διευκόλυνση πόλεων απ' όλο τον κόσμο να γίνουν πιο ανθεκτικές στις φυσικές, κοινωνικές και οικονομικές προκλήσεις. Η αστική ανθεκτικότητα αφορά στην ικανότητα της αστικής δομής να ανταποκριθεί σε δυσμενή γεγονότα, όπως τα σοκ και οι κοινωνικές εντάσεις, με τρόπο ευέλικτο ώστε να εξασφαλίζονται οι βασικές λειτουργίες της σε όλους τους κατοίκους. Μια ανθεκτική πόλη είναι πολυμήχανη, ανακλαστική, χωρίς αποκλεισμούς, ολοκληρωμένη, ισχυρή, πλεονάζουσα και ευέλικτη, κάτι το οποίο την βοηθά να αναπτύξει κάποιες βασικές διαστάσεις της αστικής ζωής, όπως η σωματική ευεξία των κατοίκων, η οικονομική ανάπτυξη και η κοινωνική αναπαραγωγή: οι υποδομές και το περιβάλλον καθώς και η βιώσιμη ηγεσία και οι στρατηγικές ανάπτυξης²⁹.

Η Θεσσαλονίκη είναι μια παλιά πόλη με πλούσια ιστορία που φτάνει πίσω έως την αρχαιότητα. Σήμερα είναι ένα από τα κύρια αστικά κέντρα της Ελλάδας, το δεύτερο μετά την Αθήνα. Ο δήμος της Θεσσαλονίκης μετρά μονάχα περίπου 350.000 κατοίκους μα η ευρύτερη αστική περιοχή της Θεσσαλονίκης, αποτελούμενη από επτά αυτοδιοικούμενες μονάδες με πληθυσμό περίπου 800.000, αποτελεί τον πυρήνα της μητροπολιτικής περιοχής της Θεσσαλονίκης, αποτελούμενης εκ 14 μονάδων, με πληθυσμό που ξεπερνά τους 1 εκατομμύριο κατοίκους. Η οικονομική δομή της πόλης παρουσιάζει ποικιλία: το λιμάνι, τα πανεπιστήμια και η τουριστική βιομηχανία αποτελούν τους βασικούς πυλώνες της. Δυστυχώς, αυτός ο ποικιλόμορφος χαρακτήρας δεν κατάφερε να σώσει την Θεσσαλονίκη από τα επακόλουθα της οικονομικής κρίσης που έπληξε την Ελλάδα το 2009. Η αυξανόμενη ανεργία, ιδίως μεταξύ των νέων, και η απότομη εξαθλίωση της κοινωνίας επιδείνωσαν

26 Εσείς ρωτάτε σχετικά με το Γενικό σχέδιο, εμείς απαντάμε!, InnovationCity Rour Modellstadt Bottrop, www.icruhr.de/index.php?id=277&L=1

27 Die Handlungsfelder, InnovationCity Ruhr Modellstadt Bottrop, www.icruhr.de/index.php?id=134

28 Master plan climate-optimised urban redevelopment, InnovationCity Ruhr Modellstadt Bottrop, www.icruhr.de/index.php?id=276&L=1

29 Ανθεκτικά συστήματα, Το Πλαίσιο Ελαστικότητας της Πόλης, 100 Resilient Cities, www.100resilientcities.org/resilience#/-/

πρωταρχικά προβλήματα όπως η γήρανση του πληθυσμού και η αναποτελεσματικότητα των δημοσίων έργων υποδομής.

Παρά τις δυσμενείς συνθήκες, η πόλη της Θεσσαλονίκης επιδιώκει ενεργά να ξεκινήσει αποτελεσματικές πολιτικές βιώσιμης ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο. Σήμερα είναι μέλος του Δικτύου Ενέργειας Πόλεων και για αυτόν ακριβώς τον ίδιο λόγο αυτό εντάχθηκε στις «100 ανθεκτικές πόλεις». Στα πλαίσια του προγράμματος έγιναν πολυάριθμες τεχνικές αναλύσεις και συναντήσεις με τους κατοίκους της πόλης, με σκοπό την εκτέλεση αστικών διαγνώσεων ανθεκτικότητας. Προέκυψε πως η Θεσσαλονίκη κινδυνεύει από πρωτογενή σοκ και άγχος. Μεταξύ των διαταραχών, δηλαδή του φόβου των καταστροφικών γεγονότων που λαμβάνουν χώρα τυχαίως, έχουμε άγχος για σεισμούς, πλημμύρες, καύσιμα, για πυρκαγιά στο περιαστικό δάσος και για την ατμοσφαιρική ρύπανση. Μεταξύ των φαινομένων που αλλοιώνουν σημαντικά την ανάπτυξη της πόλης, οι λεγόμενες διαταραχές, παρατηρήθηκε έλλειψη πρόσβασης σε οικονομικά προσιτή υγειονομική περίθαλψη, παλαίωση των κτιρίων και των υποδομών διακίνησης, ανεπαρκή ενσωμάτωση στον σχεδιασμό, ανεργία και πενιχρές δυνατότητες επιβίωσης³⁰.

Μετά την διάγνωση των βασικών προκλήσεων της αστικής ανάπτυξης στη Θεσσαλονίκη, το έργο θα προχωρήσει τώρα με την χαρτογράφηση των περιοχών που αποτελούν προτεραιότητες στο δρόμο για την ανθεκτική πόλη. Μετά την ανάλυση των δεδομένων στο πλαίσιο των αντίστοιχων θεματικών τομέων, θα πρέπει να υλοποιηθούν συγκεκριμένα πρακτικά σχέδια σύμφωνα με την επεξεργασμένη στρατηγική της ανθεκτικότητας για την Θεσσαλονίκη.

Το μέλλον της ενεργειακής μετάβασης στην Θεσσαλονίκη

Λόγω της μοναδικής γεωγραφικής της θέσης και της ικανότητας για καινοτόμες πολιτικές, η Θεσσαλονίκη θα μπορούσε να γίνει ένας πρόδρομος της ενεργειακής μετάβασης στην Ελλάδα, ενισχυμένη με πιθανές συνέρ-

γεις μεταξύ του ελληνικού δυναμικού και των γερμανικών καλών πρακτικών. Εντός του έργου «Energiewende ως μέσο για την ενίσχυση της τοπικής αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα» διεξήχθησαν εργαστήρια τεχνογνωσίας, κατά τη διάρκεια των οποίων ήταν δυνατή η ανταλλαγή εμπειριών και η ανοιχτή επικοινωνία μεταξύ των τοπικών φορέων. Οι συζητήσεις διευκολύνονταν επίσης από Γερμανούς εμπειρογνώμονες επισκέπτες. Αφού είχε συμφωνηθεί προηγουμένως ένα κοινό πλαίσιο διαλόγου και μετά τον προβληματισμό επί των βασικών προκλήσεων της ενεργειακής μετάβασης σε τοπικό επίπεδο στη Θεσσαλονίκη, κατέστη δυνατό να ακολουθήσει μια θεματική ομαδική εργασία με επίκεντρο την ανάπτυξη οδικών χαρτών για νέες επενδύσεις εντός της μητροπολιτικής περιοχής της Θεσσαλονίκης. Αναπτύχθηκαν ιδέες για το πώς να παρακινηθούν οι πολίτες προς την ενεργειακή απόδοση και περί του πώς μπορούν να προσδιοριστούν οι επαρκείς επενδύσεις απόδοσης για τον τουριστικό τομέα.³¹

1. Ενθάρρυνση των πολιτών για την ενεργειακή μετάβαση

Η συμμετοχή των πολιτών και η κυριότητα των έργων ενεργειακής μετάβασης σε τοπικό επίπεδο είναι ζωτικής σημασίας για την επιτυχία τους. Η αρχική προϋπόθεση για την έναρξη κάθε κοινή δράσης των πολιτών σε συνεργασία με τις αρχές είναι ένα μέσον οικοδόμησης εμπιστοσύνης και ανοιχτής επικοινωνία με τους ενδιαφερόμενους φορείς. Δεύτερον, πρέπει να εξασφαλιστούν οι επιχειρησιακές πτυχές της υλοποίησης των προγραμμάτων που σχετίζονται με την εξασφάλιση της βιωσιμότητας και της συμμετοχής των πολιτών, συμπεριλαμβανομένων των εκπαιδευτικών εργαλείων και των προγραμμάτων για παιδιά σχολείου ώστε να ευαισθητοποιηθούν οι μελλοντικές γενεές. Στο πλαίσιο αυτό, η αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας είναι ένα σημαντικό στοιχείο για την εμπλοκή σε ενεργειακά έργα, μιας και κάποια οικονομικά ή δημοσιονομικά κίνητρα μπορούν να είναι πειστικά για όλες τις ομάδες ενδιαφερομένων – των τοπικών αρχών, των πολιτών καθώς και του επιχειρηματικού τομέα. Οι τοπικές αρχές μπορεί να μην αναγνωρίζουν τον ρόλο τους στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, αλλά ενδιαφέρονται για την βελτίωση των δημοσιονομικών συνθηκών τους

30 Προκαταρκτική Αξιολόγηση Ανθεκτικότητας της Θεσσαλονίκης, Γραφείο Αστικής Ανθεκτικότητας του Οργανισμού Μητροπολιτικής Ανάπτυξης Θεσσαλονίκης, Ιούνιος 2016 σ. 39, 40, 42 – 43.

31 Ibidem, p. 46.

μέσω επενδύσεων σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας ή στην ενεργειακή απόδοση. Οι δήμοι μπορούν να επιτύχουν τους στόχους της ενέργειας και του κλίματος και τη μείωση του κόστους της ενέργειας και να αποκτήσουν έτσι ένα πρότυπο δράσης. Ο ίδιος μηχανισμός ισχύει και για τα νοικοκυριά μιας και, εφόσον το κόστος της ενέργειας γίνει διάφανο, όταν δηλαδή οι καταναλωτές συνειδητοποιήσουν το συνολικό (άμεσο και έμμεσο) κόστος της ενέργειας καθώς και τις εναλλακτικές λύσεις αποταμίευσης, είναι πιο εύκολο να κερδίσει η υποστήριξη και το ενδιαφέρον τους για επενδύσεις και πρωτοβουλίες σχετικές με την ενεργειακή μετάβαση.

ΠΡΟΒΛΗΜΑ:

μη-χρησιμοποιούμενα οφέλη των μέτρων ενεργειακής απόδοσης.

ΛΥΣΗ:

ανεξάρτητη πλατφόρμα παροχής συμβουλών για τους πολίτες.

ΑΜΕΣΑ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΜΕΝΟΙ ΦΟΡΕΙΣ:

δήμοι, πανεπιστήμια, περιβαλλοντικές ΜΚΟ

ΙΔΕΑ:

Συμβουλευτική Πλατφόρμα Ενέργειας Θεσσαλονίκης

Η ιδέα ήταν εμπνευσμένη από τις δραστηριότητες της Verbraucherzentrale NRW. Η ευαισθητοποίηση σχετικά με τα οφέλη της ενεργειακής μετάβασης, με ιδιαίτερη έμφαση στη διαβούλευση με τους κατοίκους της Θεσσαλονίκης για τα μέτρα ενεργειακής απόδοσης, πρέπει να είναι ο κύριος στόχος της Συμβουλευτικής Πλατφόρμας Ενέργειας Θεσσαλονίκης. Η πλατφόρμα θα πρέπει να βασίζεται επί της συνεργασίας μεταξύ των εκπροσώπων της κοινωνίας των πολιτών, τον δήμο και το τεχνικό πανεπιστήμιο (ώστε να παρέχει αντικειμενική πραγματογνωμοσύνη). Οι Pro-bono εμπλοκές του ιδιωτικού τομέα (επιχειρήσεις παραγωγής ενέργειας) ενδέχεται επίσης να είναι δυνατές. Η χρηματοδότηση της πλατφόρμας θα μπορούσε να εκτιναχτεί ως μια μη κερδοσκοπική εθελοντική υπηρεσία που παρέχεται από τον δήμο και την κοινωνία των πολιτών για τους πολίτες (δηλαδή με την συμμετοχή ΜΚΟ, συνεταιρισμών, πανεπιστημίων/σπουδαστών ή με την συμμετοχή σε εκστρατείες CRS των εταιρειών που εκπροσωπούν τον τομέα της ενέργειας). Μετά την ανάπτυξή της, η πλατφόρμα θα μπορούσε στη συνέχεια να υποβάλει αίτηση για χρηματοδότηση από

αμοιβαία κεφάλαια του εξωτερικού (Ευρωπαϊκή Ένωση ή άλλους χορηγούς) για να εξασφαλιστεί η βιώσιμη λειτουργία της, η κλιμάκωσή της και η σταδιακή της επαγγελματοποίηση.

2. Καινοτόμα μοντέλα χρηματοδότησης για την ενεργειακή απόδοση στην Ελλάδα

Τα μέτρα ενεργειακής απόδοσης θα μπορούσαν να αυξήσουν την προστιθέμενη αξία που αφορά στην ίδρυση μιας νέας ποιότητας τουριστικής βιομηχανίας στην χερσόνησο της Χαλκιδικής – επενδύοντας σε μετασκευές και στις πράσινες τεχνολογίες θα καθιστούσε δυνατή όχι μονάχα μια καλύτερη εξυπηρέτηση του τουρισμού αλλά και την ανάπτυξη μιας εξειδικευμένης αγοράς οικολογικών υπηρεσιών. Για την επίτευξη αυτών των στόχων χρειάζεται βιώσιμη χρηματοδότηση. Λόγω της ύπαρξης ελέγχου του κεφαλαίου στην Ελλάδα, οποιαδήποτε πρόσβαση σε δάνεια είναι περιορισμένη για τις μικρές και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις. Έτσι, υπάρχει ζήτηση για εναλλακτικούς μηχανισμούς χρηματοδότησης, μεταφορά γνώσεων και εκστρατεία ενημέρωσης σχετικά με τα οφέλη της μετασκευής. Οι συνεταιρισμοί ενεργειακής απόδοσης είναι μια αναδυόμενη μορφή της προώθησης και εφαρμογής των μέτρων ενεργειακής αποδοτικότητας σε τοπικό επίπεδο: σε νοικοκυριά, επιχειρήσεις, δημόσια κτίρια. Πρόκειται για μια νέα ιδέα, η οποία δεν εντοπίζεται ακόμη πουθενά εκτός Γερμανίας – συνεταιρισμοί ενεργειακής απόδοσης δεν λειτουργούν ακόμη στην Ελλάδα ή στη Θεσσαλονίκη. Παρ' όλα αυτά, υπάρχει μια σειρά από προκλήσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν με τους συνεταιρισμούς ενεργειακής απόδοσης.

ΠΡΟΒΛΗΜΑ:

χαμηλής ενεργειακής απόδοσης τουριστική υποδομή στην περιοχή της Θεσσαλονίκης και της Χαλκιδικής

ΛΥΣΗ:

χρηματοδότηση των συνεταιρισμών περιφερειακής ενεργειακής απόδοσης στην Ελλάδα

ΑΜΕΣΑ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΜΕΝΟΙ ΦΟΡΕΙΣ:

ιδιώτες, ΜΚΟ, άλλοι συνεταιρισμοί, ο δήμος, σύνδεσμοι τουρισμού

ΙΔΕΑ:**Περιφερειακοί συνεταιρισμοί ενεργειακής απόδοσης για τον τουρισμό στην περιοχή της Θεσσαλονίκης και της Χαλκιδικής**

Με την θέσπιση ενός μηχανισμού χρηματοδότησης για επενδύσεις στην ενεργειακή απόδοση, μέσω ενός συνεταιρισμού, θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν πολλά από τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα ξενοδοχεία και οι άλλες τουριστικές μονάδες στην Ελλάδα. Πρώτον, θα μπορούσαν να βελτιωθούν οι τεχνολογικές πτυχές των επενδύσεων, όπως η έλλειψη καινοτόμων λύσεων, η ανεπαρκής παροχή τεχνικών συμβουλών και η εξάρτηση από εισαγόμενες τεχνολογίες αντί της επένδυσής στην παραγωγή αυτών εντός της εγχώριας οικονομίας. Δεύτερον, η ευαισθητοποίηση όσον αφορά στην ανάλυση του κόστους-οφέλους και οι δυνατότητες χρηματοδότησης για τη μετασκευή έργων θα μπορούσε να ενθαρρύνει περισσότερες επιχειρήσεις να στραφούν σε επενδύσεις ενεργειακής απόδοσης, γεγονός, το οποίο με την σειρά του θα επηρεάσει θετικά την οικονομική προσιτότητά τους.

Δημιουργήθηκε ένας οδικός χάρτης περί του πώς να ξεκινήσετε μια REEC: κατά πρώτον έρχεται η εξεύρεση έργων ή μεμονωμένων ξενοδοχείων πρόθυμων να υποβληθούν σε μετασκευή, έπειτα – η εξεύρεση ανθρώπων για την σύσταση ενός τοπικού συνεταιρισμού. Η προσφυγή σε βοήθεια από τις ήδη υπάρχουσες δομές των συνεταιρισμών που συμμετέχουν στην παραγωγή ενέργειας ή της πράσινης γεωργίας θα αποτελούσε ένα πλεονέκτημα για τη δημιουργία μιας αξιόπιστης μονάδας. Σε περίπτωση που κάτι τέτοιο δεν είναι δυνατό, ο εμπνευστής της ιδέας – η B.A.U.M, Γερμανική Ένωση Περιβαλλοντικής Διαχείρισης, θα μπορούσε να παράσχει τα πρώτα κίνητρα για ένα έργο στην Θεσσαλονίκη, ώστε να αποδειχτεί η δυνατότητα υλοποίησης ενός μοντέλου συνεταιρισμών για την ενεργειακή απόδοση και την ενίσχυση των τοπικών φορέων να επενδύσουν και να ξεκινήσουν από μόνοι τους διάφορους συνεταιρισμούς ενεργειακής απόδοσης. Τα νομικά θέματα που αφορούν έκαστη χώρα ξεχωριστά χρήζουν διευκρινίσεως, ωστόσο τα συνεταιριστικά μοντέλα είναι καθολικά και ευκόλως προσαρμόσιμα. Η ένωση B.A.U.M παραμένει ανοιχτή στην επένδυση σε έργα στην Ελλάδα ή στην συν-χρηματοδότηση αυτών με τοπικούς εταίρους.

Συμπεράσματα

Στη Θεσσαλονίκη υπάρχει θέληση μεταξύ όλων των ενδιαφερόμενων φορέων για την ανάπτυξη μέτρων ενεργειακής μετάβασης για τον δήμο. Ξεκινώντας με τις τοπικές αρχές, υπάρχει αποφασιστικότητα όχι μόνο να αλλάξει η εικόνα της πόλης συμβολικά αλλά και να βελτιωθεί αισθητά η κατάσταση διαβίωσης των κατοίκων της. Υπάρχει, επίσης, και η θέληση για μείωση της δυναμικής της απόσταση ώστε να συμμετάσχουν οι πολίτες περισσότερο στην ανάπτυξη των τοπικών πολιτικών και των ακόλουθων ενεργειών. Οι δρώντες σε μια οργανωμένη κοινωνία πολιτών έχουν κίνητρα για πράξεις και εύκολα αφήνουν τον εαυτό τους να εμπνευστεί από παραδείγματα καλής πρακτικής και οργάνωσης της Ενεργειακής Κοινότητας. Η προσέγγισή τους φαίνεται να έχει μεγαλύτερο κοινοτικό και θεσμικό προσανατολισμό, περισσότερο ανοιχτό σε δραστηριότητες αυτοοργάνωσης από-κάτω-προς-τα-πάνω. Ο ιδιωτικός τομέας βρίσκεται σε ζήτηση επενδύσεων, η δύσκολη πρόσβαση σε κεφάλαια όμως τον βλάπτει. Φαίνεται ότι η γενική κρίση εμπιστοσύνης είναι ένα από τα εμπόδια για την επίτευξη των πλήρως αναγνωρισμένων γενικών στόχων. Οι επενδύσεις που χρηματοδοτεί η Κοινότητα για μέτρα ενεργειακής απόδοσης θα μπορούσαν να αποτελέσουν τμήμα ενός πιθανού σεναρίου για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων αυτής της ύφεσης. Για τον πολλαπλασιασμό των αποτελεσμάτων αυτών θα χρειαζόταν μια συζήτηση σχετικά με τις αρμοδιότητες των δήμων στην Ελλάδα μιας και η τρέχουσα κεντροποίηση των διαδικασιών λήψης αποφάσεων και η γραφειοκρατικοποίηση βλάπτουν τις καινοτόμες τοπικές πολιτικές. Τελευταίο, αλλά όχι λιγότερο σημαντικό, απαιτείται, για την διεθνή συνεργασία, μια πιο εντατική μεταφορά της αμοιβαίας γνώσης ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Γερμανία, η οποία να αφορά στον σχεδιασμό κοινών επενδυτικών σχεδίων καθώς επίσης και για την επιτυχή προσαρμογή της ανταλλαγής «καλών πρακτικών» σε συγκεκριμένα νομικά, οικονομικά και κοινωνικά πλαίσια.

HUMBOLDT-VIADRINA
Governance Platform

Επαφή:

HUMBOLDT-VIADRINA Governance Platform gGmbH

Pariser Platz 6

10117 Berlin

Phone: +49 30 2007 6166

Email: dialoge@governance-platform.org

Website: www.governance-platform.org

Twitter: @4GGovernance

Με την υποστήριξη του Γερμανικού
Ομοσπονδιακού Υπουργείου Εξωτερικών.

Federal Foreign Office